

Стукало Н.В.,

доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародних фінансів
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара

Литвин М.В.,

викладач кафедри міжнародних фінансів
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРИЙНЯТТЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ БАЗЕЛЬСЬКОГО КОМІТЕТУ

Виявлено позитивні й негативні ефекти впливу угод Базельського комітету на розвиток банківської системи України. Обґрунтовано особливості впровадження міжнародних стандартів банківської діяльності в сучасних умовах.

The positive and negative effects of agreements of the Basel Committee on development of the banking system of Ukraine are revealed, and also the features of introducing international standards of bank activity in modern conditions are grounded in the article.

Ключові слова: банківська система України, угоди Базельського комітету, міжнародні стандарти банківської діяльності, Базель I, Базель II, Базель III.

У сучасних умовах розвитку світового господарства, національних економік банківські системи повинні бути стійкими, конкурентоспроможними, здатними без загрози для національних інтересів інтегруватися у світовий банківський простір. Хоча банківська система України перебуває у процесі становлення, вона поступово інтегрується у глобальне банківське середовище. У зв'язку з цим набуває актуальності впровадження в нашій країні міжнародних стандартів банківської діяльності — основних угод Базельського комітету з банківського нагляду (Базель I, Базель II, Базель III).

Проблемі банківського регулювання й нагляду присвятили свої праці О. Васюренко, Т. Косова, В. Крилова, В. Кротюк, О. Куценко, В. Міщенко, М. Пуховкіна, О. Хаб'юк, О. Чуб та інші науковці і практики. Серед зарубіжних досліджень даної проблеми заслуговують на увагу праці Р. Габбарда, Д. Мамонової, Ф. Мишкіна, П. Роуза, А. Сімановського. Незважаючи на значний доробок у цій сфері, питання розвитку банківської системи України в контексті прийняття рекомендацій Базельського комітету залишається недостатньо дослідженим.

Метою статті є виявлення позитивних і негативних ефектів впливу угод Базельського комітету на розвиток банківської системи України, а також обґрунтування особливостей упровадження міжнародних стандартів банківської діяльності в сучасних умовах.

Основними угодами Базельського комітету з банківського нагляду є “Міжнародне наближення розрахунку капіталу та стандартів капіталу” (Базель I) 1988 р.¹, “Основні принципи ефективного банківського нагляду” 1997 р.², “Міжнародне наближення розрахунку капіталу та стандартів капіталу” (Базель II) 2004 р.³.

Варто зазначити, що Базель I створив базу для оцінки ризику, встановивши мінімальний показник достатності капіталу у 8 % та п'ять класів ризику. Порівнянна простота й доступність його методик і підходів сприяли тому, що до 2004 р. Базель I тією чи іншою мірою було запроваджено в майже 130-ти країнах світу, у т. ч. в Україні, до того ж ці стандарти стосувалися всіх банків, незалежно від їх міжнародної активності⁴. Разом із тим слід зазначити, що в Україні не імplementовано такі елементи Базеля I, як гібридний капітал у рамках регулятивного капіталу та оцінка ризику дефолту контрагента в новітніх позабалансових операціях. Використання цих операцій узагалі не передбачене вітчизняним законодавством⁵. В Україні враховані лише основні положення Базеля I, а саме: капітал банків складається з основного й додаткового; капітал потрібен для покриття кредитного ризику, який визначається з допомогою вагових коефіцієнтів; мінімальне значення достатності капіталу — 8 %.

Тим часом відбувається подальший розвиток фінансових ринків, упровадження нових фінансових продуктів, виникають новітні методи управління ризиком. Із метою регулювання цих процесів, забезпечення повного покриття ризику, приділення більшої уваги банкам по всьому світу, розширення повноважень органів нагляду й ринку було прийнято Базель II, що на відміну від Базеля I запроваджує підхід на основі трьох “стовпів”, робить наголос на власних можливостях банків щодо оцінки ризиків, розширює кількість варіантів розрахунку достатності капіталу, а також упроваджує покриття операційного ризику капіталом⁶.

Упровадити угоду Базель II погодилося понад 100 держав світу⁷. Над упровадженням вимог Базеля II працюють усі 27 країн — членів Базельського комітету (Австралія, Аргентина, Бельгія, Бразилія, Канада, Китай, Франція, Німеччина,

¹ International Convergence of Capital Standards / Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — June, 1988: [Електр. ресурс]. — <http://www.bis.org>.

² Core Principles for Effective Banking Supervision / Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — June, 1999: [Електр. ресурс]. — <http://www.bis.org>.

³ International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework / Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — Updated November, 2005: [Електр. ресурс]. — <http://www.bis.org>.

⁴ Кротюк В., Куценко О. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал // Вісник НБУ. — 2006. — № 3. — С. 3.

⁵ Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: Моногр. — Івано-Франківськ: ОІППО; Снятин: ПрутПринт, 2008. — С. 222.

⁶ Проект ЄС “Реформування банківського сектору України” Базель-II: [Електр. ресурс]. — http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/EU-funded%20project/index.php-page=5&lang=uk.htm.

⁷ Лобанов А., Колмаков Б., Шайхіна П., Кузнецов А. Базель II: Что? Где? Когда?: [Електр. ресурс]. — <http://www.c2f.ru/online/374/?article=176>.

Гонконг, Індія, Індонезія, Італія, Японія, Корея, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Росія, Саудівська Аравія, Сінгапур, Південна Африка, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Великобританія і Сполучені Штати⁸), усі країни Європейського Союзу та 25 найбільших банків США.

Слід зазначити, що Україна у процесі впровадження Базеля II може зіштовхнутися зі значними труднощами. По-перше, лише близько 30 % українських банків вивчали положення цієї угоди та використовують її рекомендації на практиці. Решта 70 % або знайомі з нею поверхнево, або не знайомі взагалі⁹. По-друге, досі не впроваджена поправка до Базеля I стосовно ринкових ризиків, яка є основою для певного порядку роботи щодо запровадження Базеля II, а саме: першого компонента — до 2015-го, другого — до 2008-го і третього — до 2007 р.¹⁰

Перший компонент угоди Базель II являє собою розрахунок загальних мінімальних вимог до капіталу під кредитні, ринкові й операційні ризики. Відношення капіталу до активів обчислюється після визначення регулятивного капіталу і зважених за ризиком активів. Відношення сукупного капіталу до активів має бути не нижчим за 8 %. Капітал другого рівня не повинен перевищувати 100 % капіталу першого рівня.

Другий компонент Базеля II стосується контролю з боку банківського нагляду та базується на чотирьох принципах, два з яких визначають роботу банку, два — процедури взаємодії органу банківського контролю та суб'єкта регулювання¹¹. Основними принципами другого компонента Базеля II вважають оцінювання ризиків у банку, оцінювання нагляду, капітал понад мінімальні норми, втручання нагляду на ранніх стадіях задля усунення проблем¹². Принципи наглядової діяльності щодо контролю інших сфер банківської діяльності наведені в таких документах Базельського комітету, як “Основні принципи ефективного банківського нагляду”¹³ та “Методологічні роз'яснення до основних принципів”¹⁴.

Третій компонент Базеля II стосується ринкової дисципліни. Цей компонент доповнює два попередніх та формулює комплекс вимог до розкриття інформації

---

⁸ About the Basel Committee: [Електр. ресурс]. — <http://www.bis.org/about/index.htm>.

⁹ Болгар Т.М. Фактори мотивації впровадження підходів угоди “Базель-2” в діяльність вітчизняних банків // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. — 2010. — № 1 (3). — Т. 2. — С. 38.

¹⁰ Лист НБУ “Щодо розгляду проекту постанови Правління НБУ” від 30.12.2004 № 42-412/4010-13749: [Електр. ресурс]. — <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

¹¹ Кротюк В., Куценко О. Базель II: контроль з боку органів нагляду та ринкова дисципліна // Вісник НБУ. — 2007. — № 5. — С. 3.

¹² International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework / Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — Updated November, 2005: [Електр. ресурс]. — <http://www.bis.org>.

¹³ Core Principles for Effective Banking Supervision / Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — June, 1999: [Електр. ресурс]. — <http://www.bis.org>.

¹⁴ Core Principles Methodology / Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — Oct., 2006: [Електр. ресурс]. — <http://www.bis.org>.

(якісної та кількісної)¹⁵. Ці вимоги допоможуть учасникам ринку визначити основні сфери діяльності, величину капіталу, схильність до ризику, ступінь ризику, а отже, достатність капіталу організації-позичальника.

До основних факторів, що впливають на ефективне впровадження рекомендацій Базеля II, варто зарахувати розвиненість фінансового ринку та його інструментів, типи банківських структур, рівень концентрації банківського капіталу, ризикованості банківських операцій, систему законодавчого регулювання фінансових установ, рівень розвитку рейтингового бізнесу у країні, якість ризик-менеджменту в банківських установах тощо.

Слід зазначити, що Національний банк України вже розпочав роботу щодо впровадження основних положень Базеля II. У 2004 р. НБУ було затверджено методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків”, у 2007-му — методичні рекомендації з удосконалення корпоративного управління в банках України та внесено зміни в порядок розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу, які передбачають певне врахування банками ринкового ризику¹⁶.

На 01.01.2009 НБУ встановлено 12 обов’язкових економічних нормативів діяльності комерційних банків, які об’єднані в 4 групи: 1) нормативи капіталу (Н1, Н2, Н3); 2) нормативи ліквідності (Н4, Н5, Н6); 3) нормативи кредитного ризику (Н7, Н8, Н9, Н10); 4) нормативи інвестування (Н11, Н12)¹⁷. З огляду на актуальність упровадження Базеля II проаналізуємо нормативи капіталу та кредитного ризику. Згідно з чинним законодавством¹⁸ до нормативів капіталу включають Н1 — мінімальний розмір регулятивного капіталу, Н2 — норматив адекватності регулятивного капіталу та Н3 — норматив (коефіцієнт) відношення регулятивного капіталу до сукупних активів із 2009 р.¹⁹ (з 2002-го по 2009-й Н3 — норматив адекватності основного капіталу)²⁰.

Упродовж 2001—2009 рр., за умов посиленого контролю з боку банківського нагляду рівня капіталізації, підвищення вимог до якості власного капіталу банків, спостерігалася тенденція до зростання величини регулятивного капіталу (Н1) на 127 777 млн грн, або майже у 17 разів порівняно із 2001 р.²¹.

¹⁵ International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework / Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — Updated November, 2005: [Електр. ресурс]. — <http://www.bis.org>.

¹⁶ Пуховкіна М.Ф. Регулятивно-наглядова функція НБУ та угода Базель II // Фінанси, облік і аудит. — 2008. — № 12. — С. 127—133.

¹⁷ Васюренко О.В. Банківські операції: Навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — С. 83.

¹⁸ Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні від 17.07.2010: [Електр. ресурс]. — <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=z0841-01>.

¹⁹ Постанова Правління Національного банку України “Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України” від 06.08.2008 № 228: [Електр. ресурс]. — http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE15512.html.

²⁰ Значення економічних нормативів в цілому по системі: [Електр. ресурс]. — http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.

²¹ Там само.

Треба зауважити, що в порядку обчислення нормативу Н2 дотримано вимог Базеля І щодо співвідношення регулятивного капіталу й сумарних активів та позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику за відповідними коефіцієнтами (0, 10, 20, 50 і 100 %) ²². Згідно з чинним законодавством України норматив адекватності регулятивного капіталу з 01.03.2004 становить не менш ніж 10 % зважених до ризику активів і позабалансових зобов'язань (до цього — 8 %). У країнах — членах Базельського комітету — цей показник становить 8 %, але в найближчі роки має бути збільшений у 1,5 раза. Якщо у 2001 р. Н2 дорівнював 20,69 % за норми 8 %, що вказувало на значний запас банківської системи щодо збільшення обсягів активних операцій, то у 2007-му спостерігався найнижчий показник — 13,92 % за норми 10 %, що є передумовою нестабільності банківської системи. Треба зазначити, що в середньому по всіх українських банках норматив Н2 станом на 01.01.2008 був 13,92 %, а після введення поправок на валютний ризик і ризик ліквідності зменшився до 13,25 % ²³. Нововведення значно знизило ліквідність кредитних установ, і насамперед великих банків І групи, в яких виконання нормативу дещо перевищувало значення 10 %, та водночас найменше торкнулося малих банків ІV групи, де середнє значення Н2 становило приблизно 27 % ²⁴. Станом на 01.01.2010 Н2 становить 18,08 % (рис.).

На даному етапі критичним значенням для Н2 є 11 % (за міжнародними принципами за нормативу 10 % 1 % має бути в запасі банків). Однак, наприклад у разі погіршення макроекономічної ситуації, ризику можуть зростати, й тоді незначний запас міцності за критерієм капіталу може зникнути ²⁵. Відповідно до рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду НБУ було внесено зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, згідно з якими з 21 лютого 2008 р. при обчисленні Н2 кредитні установи мають враховувати валютний ризик і ризик ліквідності, які вони беруть на себе у процесі діяльності ²⁶.

До нормативів ризиків зараховують такі: Н7 — норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента; Н8 — норматив великих кредитних ризиків; Н9 — норматив максимального розміру кредитів, гарантій і поручительств, наданих одному інсайдеру; Н10 — норматив максимального сукупного

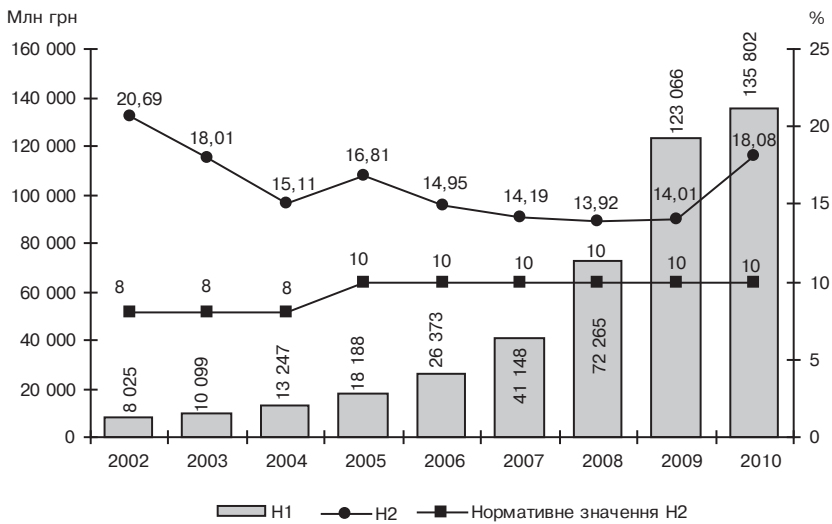
²² Туркало Р., Ткачук Н. Регулятивний капітал банків: сутність, порядок визначення та проблеми достатності // Світ фінансів. — 2008. — № 4 (17). — С. 100.

²³ Значення економічних нормативів в цілому по системі: [Електр. ресурс]. — http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.

²⁴ Маринич Т.О. Еволюція управління валютними ризиками в банках у світлі вимог Базеля ІІ // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України. — 2009. — Вип. 25.

²⁵ Чорна О.Є., Атаманцева А.В. Капіталізація банківської системи як механізм підвищення темпів економічного зростання країни // Європейський вектор економічного розвитку. — 2010. — № 1 (8). — С. 238.

²⁶ Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні від 17.07.2010: [Електр. ресурс]. — <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=z0841-01>.

Джерело: побудовано авторами за даними офіційної веб-сторінки Національного банку України (http://bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm).

Рис. Динаміка дотримання комерційними банками України нормативів H1 і H2 у 2002—2010 рр. (станом на 1 січня)

розміру кредитів, гарантій і поручительств, наданих інсайдерам²⁷. Під час світової фінансової кризи стало очевидним, що українські банки не готові до серйозних фінансових потрясінь та динамічної зміни на міжнародних ринках. Про це свідчать нормативи кредитного ризику банківської системи України. Так, H7 у період із 01.01.2007 по 01.01.2009 різко збільшився з 21,45 до 23,004 % за норми 25 %, а H8 за 2008 р. підвищився майже на 10 %.

При створенні системи управління кредитним ризиком банки спираються на власний досвід. Утім, оскільки підходи до оцінки кредитного ризику розвиваються у країнах Європи та США вже не одне десятиліття, доцільно скористатися ідеями й моделями, виробленими у світі²⁸. Успішне функціонування системи регулювання достатності капіталу передбачає нарахування банками резервів під можливі втрати за позиками в повному обсязі. Базель II передбачає, що за рахунок капіталу банку можуть покриватися непередбачувані ризики, а покриття вже ідентифікованих і очікуваних втрат має відбуватися за рахунок створених резервів. Отже, невиконання умов повного і своєчасного нарахування резервів робить усю систему неадекватною. В новій угоді ця проблема розв'язується з допомогою диференційованих коефіцієнтів ризику для розрахунку активів, зважених за кредитним

²⁷ Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні від 17.07.2010: [Електр. ресурс]. — <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=z0841-01>.

²⁸ Кочетков В.М., Мазурков В.О. Рекомендації Базельського комітету як основа для зміцнення фінансової стійкості банків: [Електр. ресурс]. — http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/texts/2009/

ризиком позичальника, а не лише його належності до того чи іншого сектору економіки²⁹.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день вибір кредитними організаціями методів оцінки й управління ризиками не регламентується ні Базельським комітетом, ні НБУ. Головне, щоб ці методи ефективно використовувалися відповідно до масштабів операцій та рівня їх ризиків. І хоча головним ризиком кредитної установи залишається кредитний, роль інших ризиків, особливо ринкових, постійно зростає³⁰.

Стосовно виконання вітчизняною банківською системою вимог другого компонента Базеля II слід зауважити, що в жовтні 1999 р. МВФ провів оцінку відповідності банківського нагляду в Україні базельським принципам. Виявилось, що на той час банківський нагляд у нашій країні повністю відповідав трьом базельським принципам (2, 3 — засади реєстрації та ліцензування банків, 7 — оцінка кредитної діяльності банків); частково — дванадцяти; невиконаними залишалися п'ять; решті п'яти принципам українські норми суперечили. До речі, на час оцінювання міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності вже були запроваджені в національній банківській системі, й нагляд головним чином стосувався якості активів, достатності резервних фондів, ліквідних позицій та якості фінансової звітності й управління; було прийнято новий Закон “Про Національний банк України”, однак чинна нормативна база ще не була приведена у відповідність із його положеннями; також не було прийнято новий Закон “Про банки та банківську діяльність”³¹.

У 2002 р. Місія МВФ провела оцінку виконання Україною Основних принципів ефективного банківського нагляду в рамках Програми оцінки стану фінансового сектору України (FSAP), за результатами якої із 30-ти ключових принципів (узагалі їх 25, із яких один має 6 складових) Україною повністю або в основному виконувалося 22, що є досить високим показником³². У 2005-му фахівці НБУ провели самооцінку виконання базельських принципів, за результатами якої 26 принципів із 30-ти було визнано такими, котрі повністю або в основному виконуються³³, що свідчить про доволі високу ефективність вітчизняного банківського нагляду. У 2007 р. Місія МВФ знову оцінювала виконання Україною Основних принципів ефективного банківського нагляду (в новій редакції)³⁴. Було визначено, що НБУ з часу попередньої оцінки зробив значні кроки в напрямі ефективного впровадження стандартів Базельського комітету: із 30-ти принципів

---

²⁹ Чуб О.О. Банки в глобальній економіці: Моногр. — К.: КНЕУ, 2009. — С. 279.

³⁰ Маринич Т.О. Зазнач. праця. — С. 181, 182.

³¹ Кротюк В. Становлення і перспективи розвитку банківського нагляду в Україні // Вісник НБУ. — 2001. — № 7 (66). — С. 2—5.

³² Офіційний сайт Світового банку. — <http://www.worldbank.org>.

³³ Кротюк В., Куценко О. Зазнач. праця. — С. 6.

³⁴ Косова Т.Д., Циганов О.Р. Ризикоорієнтована система реформування банківського нагляду // Торгівля і ринок України. — 2009. — № 28/3. — С. 181.

нашою країною повністю або переважною мірою виконуються³⁵. Отже, українська практика банківського регулювання й нагляду постійно вдосконалюється в напрямі впровадження міжнародних стандартів банківської діяльності та гармонізації вітчизняних і міжнародних регулятивних норм.

Згідно із законами “Про банки і банківську діяльність” та “Про Національний банк України”³⁶ функції банківського регулювання та нагляду в нашій державі здійснює НБУ. Становлення системи банківського нагляду відбулося за незначний період часу, при цьому вона постійно збагачувалася новими методиками й інструментарієм. Цей процес проходив паралельно із формуванням і розвитком усєї банківської системи України.

У світовій практиці існують різні моделі організації банківського регулювання й нагляду³⁷. Крім того, точаться дискусії стосовно доцільності створення фінансового мегарегулятора, а також ролі центрального банку в системі регулювання й нагляду. До позитивних наслідків створення мегарегулятора зараховують досягнення ефекту масштабу в результаті універсалізації діяльності фінансових посередників тощо, до негативних — відсутність упевненості в підвищенні ефективності нагляду у зв’язку зі специфікою діяльності різних фінансових посередників³⁸. І прийняття Базеля II неоднозначно впливає на цей процес.

За таких умов необхідно зберегти регулятивно-наглядову функцію за НБУ, який має більші можливості для цієї діяльності, ніж інший наглядовий банківський орган: незалежний статус, необхідні ресурси, мережу територіальних установ, досвід упровадження Базеля I³⁹.

Питання розкриття інформації у звітності банків окрім третього компонента Базеля II регулюється іншими міжнародними стандартами. Зокрема, з 1991-го по 2005 р. банки керувалися МСБО 30 “Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ”, який був скасований 1 січня 2006 р.⁴⁰. Інформація, котру мусили розкривати банки, мала фінансовий (кількісний) характер.

У банківському секторі України МСБО 30 почали запроваджувати в 1998 р. Програмою реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням

³⁵ Методологічні роз’яснення до Основних принципів ефективного банківського нагляду: [Електр. ресурс]. — http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/VCPMethodology_ukr.pdf.

³⁶ Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III; [Електр. ресурс]. — http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law_BBD.pdf; Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679—XIV; [Електр. ресурс]. — http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law_NBU.pdf.

³⁷ Міщенко В., Крилова В., Швець Є. Еволюція банківського нагляду: європейський досвід // Вісник НБУ. — 2007. — № 7. — С. 5.

³⁸ Пуховкіна М.Ф. Зазнач. праця. — С. 128, 129.

³⁹ Там само.

⁴⁰ International Accounting Standard 30 “Disclosures in the Financial Statements of Banks and Similar Financial Institutions” / International Accounting Standards Board. — London, 2005; [Електр. ресурс]. — <http://www.iasb.org>.

міжнародних стандартів, затвердженою постановою КМУ від 28.10.1998 № 1706⁴¹, передбачене запровадження міжнародних стандартів шляхом їх адаптації до економіко-правового середовища й ринкових відносин в Україні. Так, із 1 січня 2006 р. набув чинності МСФЗ (Міжнародний стандарт фінансової звітності) 7 “Фінансові інструменти: розкриття”, розроблений Радою з міжнародних стандартів фінансової звітності (IASB). МСФЗ 7 містить вимоги щодо розкриття як фінансової (кількісної), так і нефінансової (якісної) інформації, але стосується тільки операцій із фінансовими інструментами⁴². Восени 2007 р. була прийнята Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні, схвалена розпорядженням КМУ від 24.10.2007 № 911-р.⁴³.

Отже, Базель II доповнює міжнародні стандарти фінансової звітності та вимагає від банків розкриття інформації кількісного та якісного характеру. Вимоги до розкриття якісної інформації поділяються на загальні і специфічні. Загальними вимогами передбачається, що банк, незалежно від обраного ним підходу оцінки необхідної суми капіталу, обов'язково повинен розкрити інформацію про стратегії і процедури, структуру й організацію управління ризиком, сферу дії, характер систем звітування про ризик та його кількісної оцінки, методику хеджування й пом'якшення ризиків, а також стратегію і процеси, що забезпечать ефективність системи в майбутньому. Специфічні вимоги до розкриття якісної інформації застосовуються лише до тих банків, які обрали поглиблені методики оцінки ризиків⁴⁴. Передбачається, що в банку має бути сформована методологія управління ризиками, а для кожного ризику (кредитного, ринкового, операційного, процентного тощо) банк повинен розробити окрему методику оцінювання й управління⁴⁵.

На основі аналізу особливостей упровадження Базеля II й Базеля III в Україні та з урахуванням солідного доробку вітчизняних і зарубіжних науковців щодо вирішення цього питання систематизуємо основні позитивні й негативні наслідки впровадження цих угод для вітчизняної банківської системи (таб.).

Слід звернути увагу також на те, що в Україні ще повністю не затверджені стандарти Базеля II, але вже обґрунтовується угода Базель III, яка передбачає створення єдиного, загальносвітового фінансового простору, де активи продаватимуться й купуватимуться, а всі кошти із забезпечення гарантій будуть зосереджені в

---

⁴¹ Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.1998 № 1706: [Електр. ресурс]. — <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1706-98-%EF>.

⁴² Кротюк В., Куценко О. Знач. праця. — С. 6.

⁴³ Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 № 911-р: [Електр. ресурс]. — <http://www.radakmu.org.ua/file/060510-6.doc>.

⁴⁴ International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework / Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — Updated November, 2005: [Електр. ресурс]. — <http://www.bis.org>.

⁴⁵ Там само.

Таблиця. Наслідки впровадження Базеля II та Базеля III для банківської системи України

Позитивні ефекти	Негативні ефекти
За напрямом впливу	
Внутрішні: — підвищення прозорості діяльності банківської системи, рівня концентрації та якості банківського капіталу (однією з основних вимог до банків має стати розкриття інформації про реальних власників, процеси управління ризиками тощо); — вдосконалення системи ідентифікації ризиків, їх оцінки та вжиття заходів щодо оптимізації (мінімізації) впливу; — активізація банківської конкуренції; — поглиблення спеціалізації.	Внутрішні: — проблема вибору методів оцінки достатності капіталу для покриття ризиків та їх адекватності видам і умовам діяльності конкретної банківської установи; — проблема механізму визначення вповноважених рейтингових агентств, рейтинги яких визнаватимуться регулятором для розрахунку достатності капіталу; — збільшення конкурентних переваг для іноземних банків України.
Зовнішні: — підвищення міжнародного фінансового рейтингу банківської системи; — прискорення інтеграції банківської системи у глобальний банківський простір.	Зовнішні: — погіршення інвестиційної привабливості банківського сектору внаслідок примусової чутливості банків до ризику; — ймовірність виникнення кризових ситуацій.
За суб'єктами впливу	
Для держави: — підвищення ефективної взаємодії підрозділів на всіх організаційних рівнях та розв'язання конфлікту інтересів, що виникає у процесі управління ризиками.	Для держави: — високі витрати на реалізацію впровадження вимог Базеля II банків та органів регулювання (одноразові на впровадження та регулярні на дотримання й застосування) — від 0,1 до 1,0 % від розміру активів кредитних установ.
Для клієнтів: — розширення асортименту банківських послуг; — підвищення рівня фінансової безпеки банківських установ унаслідок розширення переліку ризиків, які враховуються при визначенні величини мінімального капіталу.	Для клієнтів: — різке подорожчання банківських кредитів, необхідність створення синдикатів та, як наслідок, уповільнення розвитку економіки; — можливе погіршення умов діяльності малих і середніх підприємств.
Для банків: — підвищення ефективності банківської системи залежно від формату впровадження; — підвищення стабільності й міцності національної банківської системи.	Для банків: — неготовність банків до впровадження систем управління ризиками, що потребує виконання вимог нової угоди; — збільшення фінансових і технічних витрат для підготовки повного обміну інформацією між усіма точками банку та обробки статистичних даних.

системі “Інтерселт”. Ця міжбанківська система вже об’єднує 26 провідних банків світу, за якими стоїть безліч допоміжних кредитних установ. Система повністю відповідає за поставку придбаних клієнтами цінних паперів. Наприклад, іпотечні папери можуть бути продані на будь-якому (за бажанням банку) ринку світу. Отже, різко збільшиться кількість потенційних покупців і можливість залучення капіталу до країни⁴⁶.

Попередня редакція третьої частини положень Базельського комітету з банківського нагляду була прийнята у грудні 2009 р. Уведення Базеля III в дію заплановане із 2012 р. Основним положенням цієї угоди є посилення вимог до форми капіталу першого рівня, який повинен складатися лише зі звичайних акцій і нерозподіленого прибутку. Крім того, до банків будуть висунуті вимоги щодо створення у фазі економічного зростання запасів капіталу понад регулятивний

⁴⁶ Кочетков В.М., Мазурков В.О. Знач. праця.

мінімум та здійснення переходу до формування резервів на можливі втрати на основі моделі очікуваних, а не зазнаних втрат. Також пропонується ввести мінімальний показник ліквідності, що дає змогу оцінювати наявність у банку можливості продовжувати свою діяльність протягом найближчих 30-ти днів, та показник довгострокової ліквідності (один рік). Ще буде введений додатковий показник оцінки достатності капіталу — співвідношення капіталу та сукупних активів (без резервів і забезпечення)⁴⁷.

Підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків. Питання впровадження міжнародних стандартів банківської діяльності в умовах прийняття Базеля II є особливо актуальним у сучасних умовах розвитку національної банківської системи. Необхідність упровадження стандартів Базеля II й Базеля III є одним зі стратегічних напрямів розвитку банківського нагляду в Україні. Досвід країн ЄС, США, Росії, Білорусії, Казахстану показує, що перехід до нових стандартів є довготривалим та вимагає значних фінансових, інформаційних і кадрових ресурсів.

Основними позитивними наслідками впровадження зазначених угод мають стати підвищення стабільності, міцності, ефективності, прозорості діяльності національної банківської системи, міжнародного фінансового рейтингу банківської системи, прискорення інтеграції банківської системи у глобальний банківський простір тощо. До негативних наслідків треба зарахувати зменшення інвестиційної привабливості банківського сектору, ймовірність виникнення кризових ситуацій, високі витрати на реалізацію впровадження, дорожчання банківських кредитів тощо.

З метою збереження своїх конкурентних переваг комерційним банкам необхідно постійно нарощувати рівень капіталу та впроваджувати нові методики оцінки ризиків згідно з Базелем II. Загалом у країні потрібно провести велику роботу зі створення цілісної системи надання інформації різним економічним агентам. У процесі впровадження Базеля II в нашій державі слід постійно вивчати й використовувати здобутки світового досвіду його впровадження. Лише за умов скоординованої роботи НБУ, комерційних банків, рейтингових агентств, науковців і практиків щодо впровадження цієї угоди та концентрації всіх необхідних для цього ресурсів банківська система України вийде на якісно новий рівень розвитку.

---

⁴⁷ Что требует от банков “Базель-3”: [Електр. ресурс]. — <http://www.kommersant.ru>.